

La sisena hora als centres públics d'educació primària

UNA OPORTUNITAT PER A LA IGUALTAT

Introducció

Tradicionalment, al nostre país, determinats sectors socials han tingut un especial interès per complementar i millorar la formació que els seus fills i filles rebien a l'escola. Això ha donat lloc, d'una banda, a l'existència d'una molt variada oferta d'activitats formatives relacionades amb l'educació musical, l'educació visual, l'aprenentatge de llengües estrangeres o, més recentment, activitats vinculades a les noves tecnologies de la informació i la comunicació i, de l'altra, que els centres privats impartissin de manera generalitzada una hora complementària.

Paral·lelament i a conseqüència dels canvis en les formes de vida i de treball, ha crescut la demanda de les famílies de determinats serveis i activitats complementàries que les ajudin a conciliar els horaris escolars amb els horaris laborals. A conseqüència de tot això, s'han generalitzat les activitats que es fan fora de l'horari escolar i que organitzen associacions de mares i pares, ajuntaments i un ampli ventall d'entitats dedicades al lleure educatiu.

En el marc del debat a l'entorn del Pacte Nacional per a l'Educació, una de les mesures proposades pels experts ha estat que tots els centres sostinguts amb fons públics tinguin el mateix horari escolar, una qüestió que també ha pres en consideració el Consell Escolar de Catalunya. Així, hi ha hagut coincidència a assenyalar que l'horari de l'alumnat d'educació primària sigui de 30 hores setmanals. Tant la recomanació número dos del grup que tractà la **Igualtat d'oportunitats i llibertat d'ensenyament en el marc del servei públic educatiu** («en l'educació primària el servei públic educatiu es referirà a les 30 hores setmanals en tots els centres que el prestin»), com la recomanació número nou del grup de **Família i educació** («Programar la sisena hora per a activitats de reforç i aprofundiment en tots els centres públics»), plantegen el mateix objectiu.

Al seu torn, el Consell Escolar de Catalunya, en parlar de les condicions per a la igualtat d'oportunitats en el servei públic d'educació, manifesta que «cal racionalitzar l'horari dels centres docents, com a element de millora de la qualitat i per tal de mantenir horaris d'extensió equivalents en tots els centres, independentment de la seva titularitat.» Més endavant, quan analitza les propostes del grup de Família i educació, assenyala: «Es proposa que tots els centres comptin amb els recursos suficients per oferir una hora complementària al temps del migdia, que ara resulta massa llarg, o una activitat equivalent

que els centres determinin segons la seva autonomia de funcionament. En tot cas, s'ha d'assegurar que l'horari escolar de tots els centres sostinguts amb fons públics sigui el mateix. S'ha de tendir a l'obligatorietat i a la gratuïtat d'aquesta hora complementària per assegurar les mateixes oportunitats a tot l'alumnat tenint en compte la importància en la formació integral d'aquestes activitats complementàries.»

La sisena hora en l'educació primària no és una qüestió menor. Un alumne o una alumna que al llarg dels sis anys de l'educació primària rebi aquesta hora haurà acumulat més de 1000 hores, un curs escolar i escaig més que l'alumnat que no hagi tingut aquesta oportunitat. Tot això, sense desconsiderar el fet que aquesta hora complementària i de pagament per a les famílies que imparteixen els centres concertats actua com un factor indiscutible de selecció de l'alumnat. Ens trobem, doncs, davant d'un factor de desigualtat per raó de la titularitat del centre on s'hagi escolaritzat l'alumne o l'alumna. Aquestes raons són les que fonamenten, amb la voluntat de fer de l'educació una prioritat central del Govern de la Generalitat de Catalunya, que ja en l'acord del Tinell es proposés, entre altres mesures, «ampliar i millorar una oferta educativa atractiva i adequada per als infants i joves, amb més hores de classe i més serveis educatius, sense que això comporti un increment de les hores de dedicació del professorat».¹

Una de les conclusions del debat a l'entorn del Pacte Nacional per a l'Educació és que aquesta sisena hora sigui impartida, en el marc del servei públic educatiu, a tots els centres sostinguts amb fons públics i que sigui obligatòria per a l'alumnat i gratuïta per a les famílies. S'eliminarà així un dels factors de desigualtat educativa presents en el sistema educatiu català.

¹ *Acord per a un govern catalanista i d'esquerres a la Generalitat de Catalunya* (desembre de 2003), Política educativa, apartat 7, pàgina 36.

La sisena hora i el context educatiu català

En el context europeu en què es troba Catalunya i en un moment de canvis socials tecnològics i econòmics molt ràpids i d'ample abast com l'actual, reduir els índex d'abandó escolar, augmentar el nombre d'alumnes que obtenen el graduat en finalitzar els estudis obligatoris i millorar significativament les taxes d'escolarització en ensenyaments postobligatoris, són objectius de caràcter estratègic per al país. En definitiva, elevar els actuals nivells de formació del conjunt de la població és un imperatiu social que va més enllà de les necessitats de desenvolupament econòmic i que situa el benestar i el progrés de les persones com a fites imprescindibles per a la cohesió social de la Catalunya del segle XXI.

El Programa 2004-2007 del Departament d'Educació i la proposta de Pacte Nacional per a l'Educació preveuen un ampli conjunt de mesures que han de significar un canvi estructural important del nostre sistema educatiu, de manera que pugui donar una resposta adequada als reptes de futur que té plantejats la societat catalana. Per fer-ho possible és necessari, en primer lloc, donar un impuls de qualitat a l'ensenyament públic i, alhora, bastir un servei públic educatiu que compti amb el compromís i la col·laboració de tots els centres sostinguts amb fons públics. Tot això en un context que potenciï el compromís dels diferents agents de la comunitat educativa i comprometi l'esforç de tota la societat i de les seves institucions envers l'educació.

Un sistema educatiu de qualitat ha de fer possible una igualtat d'oportunitats efectiva i assegurar l'equitat educativa. Més encara, quan alguns estudis fets recentment a Catalunya han alertat de la creixent dualització del nostre sistema educatiu i el perill que representa per al desenvolupament i la cohesió social del país. Tal com assenyalen tots els estudis de context, els nivells de renda i culturals de les famílies en determinen les expectatives educatives i els resultats acadèmics obtinguts per l'alumnat. En el cas de Catalunya, aquest factor apareix associat, també, a la tria de centre educatiu per part de les famílies. Així mateix, les aportacions que les famílies fan a les fundacions o a les associacions de determinats centres educatius o el pagament de l'hora complementària en els centres concertats, provoquen un efecte barrera que impedeix a les famílies amb menys recursos accedir a determinats centres. A conseqüència de tot això, es dona el fet que una majoria de famílies amb nivells alts i mitjans de renda tendeixen a escolaritzar els seus fills i filles en determinades escoles, mentre les famílies amb nivells de renda inferiors ho fan exclusivament en centres públics.

En aquest context, la generalització de la sisena hora a totes les escoles públiques esdevé un valuós instrument d'equitat educativa. Es tracta d'una mesura que no es pot contemplar de manera aïllada, sinó que s'ha d'integrar en el conjunt de mesures contingudes en el Pacte Nacional per a l'Educació i en el Programa 2004-2007 del Departament

d'Educació. Aquesta mesura, complementada amb d'altres previstes, especialment les relatives al servei públic educatiu i al desplegament de l'autonomia en els centres públics, col·laborarà a conjurar els perills de dualització presents en el sistema educatiu català i a assegurar una efectiva igualtat d'oportunitats per a tot l'alumnat.

Com ja s'ha dit, tots els estudis de context coincideixen a destacar la relació que existeix entre el nivell socioeconòmic i cultural de les famílies i els resultats escolars obtinguts pels infants i joves. A majors nivells de renda i culturals de les famílies corresponen millors resultats acadèmics i majors expectatives educatives. Així, a Catalunya, l'alumnat de primària que estudia en centres de nivell socioeconòmic mitjà i alt obté en les proves sobre domini de competències bàsiques uns resultats significativament més alts que l'alumnat de centres de nivell socioeconòmic baix.

Percentatge d'alumnat de 4t curs d'educació primària que assoleix les competències bàsiques per àmbits i nivell socioeconòmic²					
Àmbits		Nivell socioeconòmic			
		Alt	Mitjà	Baix	Global*
Àmbit matemàtic		68%	62%	51%	61%
Àmbit lingüístic	Català escrit	76%	71%	60%	70%
	Català oral	82%	77%	60%	74%
	Castellà escrit	72%	68%	61%	68%
	Castellà oral	83%	83%	71%	80%
Àmbit socionatural		80%	75%	65%	75%

(*) Els percentatges globals s'han calculat sobre la base dels centres classificats (n=94)

Així mateix, altres estudis fets a partir de les dades aportades per l'Informe PISA relatives al context familiar, han relacionat específicament els índexs d'èxit escolar amb els nivells de formació de les mares, de manera que com més elevada és la seva formació millors són els resultats escolars obtinguts pels infants i joves.

Si, com ha quedat a bastament demostrat, uns majors nivells formatius de les famílies asseguren un millor rendiment acadèmic, a Catalunya partim d'uns baixos nivells de formació de la població adulta com es reflecteix a la taula següent:

² Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu de Catalunya. *Sistema d'Indicadors d'Ensenyament de Catalunya* núm. 7 (novembre de 2002). Aquesta diferència s'ha confirmat en les proves sobre competències fetes el curs 2004-2005, tal com queda recollit a *Competències bàsiques. Educació primària. Anàlisi de resultats i orientacions per a la millora*. Departament d'Educació (gener de 2006).

Distribució de la població adulta, d'entre 25 i 64 anys d'edat, d'acord amb el nivell màxim de formació assolit (2003) ³		
CITE 0/1/2	Educació infantil / Educació primària i educació especial / Ensenyament secundari obligatori	54,7%
CITE 3/4	Batxillerat, cicles formatius de grau mitjà, escoles d'idiomes i d'arts aplicades i oficis artístics / Cicles formatius de grau superior	19,2%
CITE 5/6	Ensenyament universitari de primer nivell: diplomatures, llicenciatures... / Ensenyament universitari de segon nivell: doctorats	26,1%

Els avenços experimentats per l'educació en els darrers anys tenen una importància i transcendència innegables. Així, cal destacar que a Catalunya la totalitat de nens i nenes i joves d'edats compreses entre 3 i 16 anys es troben escolaritzats. Igualment, el percentatge de població d'edats compreses entre 25 i 34 anys amb una formació mínima de secundària (CITE 3/4) gairebé s'ha doblat comparativament amb la població de 45 a 54 anys, tot i que encara som lluny de la mitjana dels països de l'OCDE i dels objectius de formació previstos per al 2010 pel Consell d'Europa que situen al voltant del 85% els percentatges de població amb estudis postobligatoris.

Distribució de la població adulta, d'entre 25 i 64 anys d'edat, que ha acabat, almenys, l'ensenyament secundari ⁴ (dades referides a l'any 2002)					
Trams d'edat	25-64	25-34	35-44	45-54	55-64
Catalunya	18,4%	61,1%	49,7%	34,3%	18,3%
Estat espanyol	17%	58%	46%	31%	18%
Mitja OCDE	44%	75%	69%	61%	50%

Si es té en compte que a Catalunya l'edat mitja en què les dones tenen el primer fill se situa als 30,87 anys⁵, la majoria de pares i mares amb fills i filles escolaritzats a l'educació primària se situa en la franja dels 35 als 44 anys. Com es pot observar a la taula anterior, els nivells de formació assolits per la població adulta de més de 35 anys són encara força baixos comparativament amb la resta de països de l'OCDE i amb els sectors més joves de la població catalana. Aquest fet cal atribuir-lo a la tardana universalització de l'ensenyament obligatori a l'estat espanyol. Com és ben sabut, l'obligatorietat de l'ensenyament bàsic entre els 6 i els 14 anys no es va regular fins l'any 1970 amb la Ley

³ Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu de Catalunya. *Sistema d'Indicadors d'Ensenyament de Catalunya* (octubre de 2005).

⁴ Consell Superior de l'Avaluació del Sistema Educatiu de Catalunya. *Sistema d'Indicadors d'Ensenyament de Catalunya*, número 9 (octubre de 2005)

⁵ Instituto Nacional de Estadística. *Anuario estadístico de España 2005*.

general de educaci3n. L'obligatorietat efectiva, per3, no es va fer realitat fins ben avançada la dècada dels 70 i els primers anys dels 80. Les conseqüències d'aquest retard són encara avui molt perceptibles i tenen una influència força significativa en els resultats dels fills i les filles d'aquestes generacions.

De l'anàlisi del context formatiu de les famílies amb fills i filles escolaritzats a l'educació primària podem concloure que encara avui tenen uns nivells baixos de formació en comparació amb el nostre entorn europeu. En aquesta situació, l'ampliació de l'horari escolar una hora diària amb caràcter general i impartida per mestres a tots els centres públics d'educació primària, suposa una mesura d'equitat educativa de gran importància ja que ofereix majors i millors oportunitats educatives a amplis sectors de població escolar que només poden trobar en l'escola la possibilitat d'adquirir les competències i els coneixements que els seran necessaris per desenvolupar-se a la seva futura vida social i laboral.

Una oportunitat d'innovació educativa

La implantació de la sisena hora a tots els centres públics d'educació primària suposarà, a partir del curs 2006-2007, un increment del 20% del temps educatiu que beneficiarà tot l'alumnat d'aquests centres. Així mateix, la seva implantació comptarà amb un major nombre de mestres a disposició dels centres amb la finalitat que es pugui impartir en condicions de qualitat. Aquest nou context educatiu ha de permetre, a més, posar en marxa amb major eficàcia mesures concretes de prevenció del fracàs escolar, i fer-ho des del moment que es detecten les primeres dificultats d'aprenentatge.

D'altra banda, cal deixar ben establertes quines són les finalitats de la sisena hora, tenint en compte que no es persegueix ampliar el currículum de l'educació primària, sinó oferir a tot l'alumnat d'aquesta etapa un increment d'una hora diària que permeti "esponjar" el currículum vigent, de manera que sigui possible exercitar determinades habilitats que avui no es poden tractar amb el temps necessari i, alhora, introduir metodologies innovadores que afavoreixin una més gran motivació i participació de l'alumnat. Segons això, es podria definir la sisena hora com una **hora de suport educatiu** adreçada a tot l'alumnat d'educació primària que li permeti exercitar determinades habilitats, superar eventuais dèficits d'aprenentatge i assolir els objectius necessaris per poder continuar amb aprofitament els estudis posteriors.

La implantació concreta a cada centre educatiu implica un conjunt de decisions tant de caire organitzatiu com pedagògic que tinguin en compte les necessitats específiques de l'alumnat de cada centre. Unes decisions que només són possibles en un marc d'autonomia que potenciï la capacitat de decisió dels centres sobre la seva organització interna i doti el professorat de major capacitat per decidir les mesures de millora que vol introduir en els processos d'ensenyament i aprenentatge de l'alumnat. Major autonomia de centre i major confiança en la professionalitat del professorat són dos aspectes que el Departament d'Educació vol impulsar i que apareixen clarament vinculats a la implantació de la sisena hora i que requereixen d'un reforçament del treball col·lectiu i de coordinació del professorat.

Des de l'any 2001 el Departament d'Educació ha definit unes competències bàsiques que ha d'adquirir l'alumnat i ha posat en marxa les corresponents proves adreçades a l'alumnat de 4t d'educació primària i, a partir del curs 2004-2005, d'unes altres adreçades també a l'alumnat de 2n i 6è. D'aquesta manera, els centres disposen d'uns indicadors objectius dels resultats obtinguts pel seu alumnat, tenint en compte paràmetres de nivell de renda i del territori on s'ubica el centre, per tal de poder reflexionar sobre la pròpia praxi educativa, introduir millores en els processos d'ensenyament i aprenentatge i determinar l'organització i el contingut de les activitats vinculades a la sisena hora.

Com ja s'ha dit, la sisena hora no ha de suposar en cap cas una ampliació del currículum sinó un temps per exercitar habilitats pràctiques i funcionals que no sempre es poden considerar suficientment en el temps curricular i que afavoreixen el desenvolupament de competències bàsiques:

- **Desenvolupament de l'hàbit lector:** lectura de llibres de tipologia diversa, de forma individual i col·lectiva, amb espais d'intercanvi d'opinions i recomanacions sobre els llibres llegits.
- **Desenvolupament de la llengua oral com a mitjà de comunicació pública:** expressivitat, llenguatge no verbal, recursos audiovisuals... en exposició dels temes, opinions i argumentacions, debats, escenificacions...
- **Desenvolupament d'habilitats matemàtiques:** simulacions, jocs matemàtics, jocs d'estratègia...
- **Desenvolupament de la sensibilitat artística:** audicions, produccions plàstiques, anàlisi d'obres d'art, documentals o fragments cinematogràfics...

Les activitats de la sisena hora poden organitzar-se de manera que desenvolupin un tipus d'habilitats cada dia de la setmana o fent compatible en un mateix dia diferents habilitats per tal de desenvolupar-les de manera més continuada al llarg de la setmana. Les activitats poden dur-se a terme individualment, en grup o de manera col·lectiva, amb alumnes del mateix grup o nivell, o amb alumnes de diferents nivells, per tal d'afavorir l'enriquiment entre alumnes d'edats diverses.

Una nova organització dels centres de primària

És evident que l'ampliació de l'horari escolar planteja un canvi en la cultura d'organització dels centres d'educació infantil i primària. Aquest fet obliga a considerar la necessitat d'articular, a través de l'acord dels consells escolars, una proposta horària que pugui fer compatibles les diverses necessitats horàries dels membres de la comunitat educativa de cada centre (alumnat, famílies i professorat). Tot això requereix dels equips directius un esforç de mediació entre els diferents interessos presents en la comunitat educativa de cada centre, de manera que es respectin les necessitats d'organització horària de les activitats educatives de l'alumnat i s'asseguri el treball col·lectiu del professorat.

En l'actualitat, als centres públics d'educació primària, l'horari de l'alumnat i del professorat coincideix plenament. Amb la implantació de la sisena hora desapareix aquesta coincidència i l'organització horària del centre es fa una mica més complexa. Aquesta major complexitat requerirà, necessàriament, que sigui l'equip directiu qui confegeixi els diferents horaris a partir de les prioritats establertes al Pla anual del centre. Per fer-ho haurà de tenir en compte la distribució de la diferent càrrega horària de cadascuna de les matèries aprovada per l'equip docent, d'acord amb el currículum legalment establert i amb les necessitats específiques del centre.

En primer lloc, caldrà que l'organització horària del centre faci possible mantenir una estructura que asseguri un temps suficient per a les diferents reunions de coordinació de l'equip de mestres, més encara quan el professorat tindrà necessàriament uns horaris diferents d'entrada i de sortida del centre, tot mantenint l'actual jornada setmanal de 30 hores de permanència.

En segon lloc, caldrà deixar a l'alumnat de primària un mínim de dues hores entre el final de les activitats lectives del matí i el començament d'aquestes activitats a la tarda. Ara bé, a l'hora d'establir el marc horari general del centre es recomanable que, per assegurar la coordinació de l'equip docent i el funcionament del servei de menjador, l'espai del migdia pugui ser de dues hores i mitja.

Els exemples d'horaris elaborats pel Departament d'Educació poden servir d'orientació perquè el centre pugui definir un marc horari general i establir els horaris específics de l'alumnat i de les activitats de coordinació de l'equip docent. En aquest sentit, s'han considerat tres franges horàries: dues al matí (abans i després del temps d'esbarjo de l'alumnat) i una a la tarda, de manera que s'asseguri que tot el professorat del centre coincideix en la franja central i pugui lliurar per blocs de dues hores en les altres franges.